

לחץ לשיעורים
בוספים לצפיה

לחץ לחלק ב של
השיעור בנושא זה

לחץ לחלק א של
השיעור בנושא זה

חולה המוכר מחלתו לגוי, ובחלות מכירת שכר מצוות, ועונש העבירות

שהחילוק הוא לאו דוקא בין מ"ע למל"ת, אלא בין לעבור על המצוה בקום ועשה, ובין מניעת קיומה של מצוה או עבירה הבאה ע"י שב ואל תעשה. ולפי"ז, כל שמניעת הקיום של מצוות עשה או אפילו עבירת הלאו באה ע"י העדר מעשה, אינו מחוייב לבזבז יותר מחומש, וכל שהאיסור בא ע"י מעשה, אפילו אם האיסור אינו איסור לאו, אלא בגדר לאו הבא מכלל עשה, מחוייב הוא לבזבז כל ממונו כדי שלא לעבור על האיסור בפועל. עיין רע"א (יו"ד קנז, א), פת"ש (שם, א), דרכ"ת (שם, טז-זי). שו"ת שבט הלוי (ה, קעד), שו"ת הריב"ש (סימן שפז), שו"ת חת"ס (חו"מ סימן קעז), שד"ח (מערכת הלמ"ד סימן קז), אג"מ (יו"ד ח"א סימן רכג ד"ה 'והא דמפרש').

ונפק"מ, האם צריך לתת כל ממונו להצלת חבירו, שאם נימא שעל כל לאו חייב למסור, יש למסור ממונו להצלה למרות שכשאינו מציל הוא בשב ואל תעשה, אבל אם רק על קום ועשה יש למסור, כאן פטור. והגר"י סלנטר והגרשז"א, החמירו בזה (ג) ולגבי הלאו של "לא תעמוד על דם רעך", הגר"י מסלנטר הסתפק, האם אדם מחוייב לתת כל ממונו

יש חילוק בין מצוות עשה למצוות לא תעשה, שכדי לא לעבור על מצוות עשה, אין צריך לבזבז הון רב, אבל כדי לא לעבור על לא תעשה, צריך לתת כל ממונו (א) כתב הרמ"א (סימן תרנו, א): "ומי שאין לו אתרוג, או שאר מצוה עוברת, אי"צ לבזבז עליה הון רב, וכמו שאמרו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש, אפילו מצוה עוברת. ודווקא מצוות עשה, אבל לא תעשה, יתן כל ממונו קודם שיעבור", ע"כ. וע"ע בדבריו ביו"ד (סימן קנז, סעיף א), שכתב: "ואם יוכל להציל עצמו בכל אשר לו, צריך ליתן הכל ולא יעבור לא תעשה" (ומקורו ברין פרק לולב הגזול ורשב"א וראב"ד וריב"ש סימן שפו).

נחלקו הפוסקים, האם נקודת החילוק היא בסוג המצוה, ולפי"ז גם המבטל מ"ע ע"י מעשה פטור מלמסור כל ממונו, והעובר על לאו בשב ואל תעשה צריך למסור, או שהחילוק הוא בין קום ועשה שצריך למסור לשב ואל תעשה שאי"צ למסור (ב) ונחלקו הפוסקים, האם החילוק הוא בין מ"ע למל"ת, דהיינו שבכדי לקיים או בכדי שלא לעבור על מ"ע חייב אדם לבזבז רק עד חומש נכסיו, אבל בכדי שלא לעבור על מל"ת, חייב להוציא כל ממונו. או

”ואם אמר הנכרי ליהודי, קטע יד פלוני, ואי לא, קטילנא לך, אמר ר”ב, דמותר לקטוע מפני פיקו”נ, וחייב לפרוע דמי ידו”, עכ”ל.

הגר”ד פוברסקי התקשה בטעמו של המרדכי, שמוותר לקצוץ אבר חבירו לצורך פיקו”נ, שהרי אין אדם רשאי לקצוץ אבר חבירו להתרפאות, שהרי רק בממון חבירו מותר להתרפאות ע”מ לשלם

ה) וכתב לי הגאון הרב חיים ברכיה ליברמן שליט”א, שבשיעורי ר’ דוד (כתובות ג:) עמד על דברי הגהות מרדכי האלו, וזה לשונו: ”וצ”ב, מ”ט באמת מותר לקצוץ אבר חבירו, ואין לומר דהוי מטעם פיקו”נ דכל התורה כולה, דא”כ אף להתרפאות נמי יהא מותר לקצוץ אבר חבירו, וזה הרי אסור, דרק בממון חבירו מותר להציל עצמו וישלם אח”כ, אבל באבר חבירו ודאי אסור.

והרי היכא דאומרים לו תן לי לקצוץ אבר שלך, ואם לאו אמית ישראל חבירך, הובא בפת”ש (יו”ד סימן קנז), שאינו מחוייב ליתן לקצוץ אבר שלו, והיינו משום דבשביל הצלת חבירו אינו מחוייב ליתן אבר שלו, וא”כ ה”נ יהא אסור לקצוץ אבר חבירו בשביל הצלת עצמו, ומ”ט כתב בהגהות מרדכי דיקצוץ ואל יהרג?”

וישב הגר”ד, שהיתר של פיקו”נ לא מתיר את קציצת האבר, אבל כשגויים אונסים אדם לעשות קציצת אבר, אינו חייב למסור את נפשו כדי לא לעשות כן, שאינו מ-ג עבירות, ויש בזה את ההיתר של ‘וחי בהם’

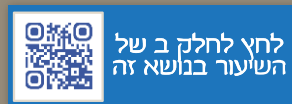
ו) ותירץ רבי דוד (שם), שבע”כ מוכח, דאיכא חילוק בין אונס לבין פיקו”נ, דהיכא דהוי היתר מחמת אונס, מותר לקצוץ אבר חבירו, דילפינן מ’וחי בהם’ דאונס מותר, ובזה מיירי ההגהות מרדכי, דכופין אדם לקצוץ, שאם לאו יהרגו אותו, דזה הוי אונס. אבל היכא דלא הוי אונס,

להצלת חבירו. (הובא במנחת שלמה ח”ב סימן פו ס”ק ד, שכתב, שם שאכן צריך לתת כל ממונו). והנה מהגר”ס עצמו בספר ‘אבן ישראל’, כתב תלמידו בשמו, שצריך להשאיר לו רק את האוכל הצריך לאותו יום, וכל השאר ישמש להצלת חיי חבירו, למרות ששאר האוכל שיש לו שווה יותר מחומש ממונו. ולכאורה כוונתו, כשגם למחר יש לנותן איזה דרך הגיונית להשיג אוכל חדש, אבל ההולך במדבר בב”מ (סב.) לדעת ר”ע, נראה פשוט שאם יש לו מים שיספיקו לו לשלושה ימים, והדרך לצאת מהמדבר ארוכה מזה, שג”כ חיי קודמין, וישמור לו את המים לימים הבאים [ועיין עוד בשבט מיהודה (שער פח), שמי שיש לו תרופה נדירה וכעת אינו זקוק לה, חייב לתת לאחר שצריך זאת עכשיו להצלת נפשו, ואין לבעל התרופה לשמור אותה לעצמו שמו יצטרך לה בעתיד. וכ”כ בספר בשבילי הרפואה (ח”ח עמוד טז)].

שיטת הרקאנטי, שצריך לוותר על אברו, כדי להציל את חבירו, ופשיטא שלשיטתו צריך לוותר על כל ממונו

ד) והנה שיטת הרקאנטי, שצריך לוותר על אברו כדי להציל חיי חבירו, וכך הובא ב’מגדל עוז’ לרבינו היעב”ץ (אבן בוחן פינה א, אות פג), וכך היא שיטת הי”ד אברהם’ (יו”ד סימן קנז בשם הבאר היטב). א”כ אין ספק, שלשיטת אלו גם צריך לתת כל ממונו. אבל לשיטה שאין צריך יש להסתפק אם בכ”ז יצטרך לתת את כל ממונו.

ודע, שכל זה, הוא לגבי ויתור על אברו למען הצלת חבירו, אבל לגבי לקיחת אבר חבירו בשביל להציל את עצמו, מצאתי בהגהות מרדכי (סנהדרין תשיח), שכתב:

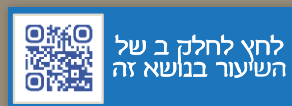
אדם שבא לפני רבא, ואמר לו, "מושל עירי אמר לי, לך הרוג את פלוני, ואם לא תעשה כן אהרוג אותך, ואני יודע מה עלי לעשות? אמר ליה רבא לאותו אדם, יהרג אותך, ואתה אל תהרוג, שהרי סברא היא, מה ראית לומר שדמך אדום יותר מדמו של אותו אדם שנצטווית להרוג? אולי דמו של אותו אדם אדום יותר מדמך! ומסביר רש"י, שתשובת רבא היתה כך: וכי לא באת לשאול אלא מפני שאתה יודע שפיקוח נפש דוחה איסורים, וסבור אתה שגם איסור רציחה ידחה מפני פיקוח נפש? אין הדבר כן! משום שכל העבירות נידחות מפני פיקוח נפש, מפני שחביבה נפשם של ישראל לפני הקב"ה יותר מן העבירות, והוא אמר: "תתבטל המצווה ויחיה זה", אבל כאן לגבי רציחה, עכ"פ יהיה איבוד נפש, ומדוע ייטב בעיני המקום לעבור על איסור רציחה? מי יאמר שנפשך חביבה לפני המקום יותר משל זה? לפיכך תיהרג ואל תעבור. ולפי רש"י בב"ק, קשה, למה היה רבא צריך להגיע לטעם הזה, הרי אם אסור להציל עצמו בממון חברו, א"כ ק"ו שאסור להרוג את חברו כדי להציל את עצמו! וראיתי בשו"ת בנין ציון (סימן קסז) שתירץ שני תירוצים: (א) דיש לומר דרבא קושטא קאמר, דהא הוי נפש חברו. (ב) ועוד, דיש נפקותא באם מוחל חברו ורוצה שיציל עצמו בו, דבממון כה"ג ודאי מותר, אבל להציל עצמו בנפש חברו, אפילו חברו רוצה בכך, אסור, מטעמא דמאי חזית, כיון דחביב לפני הקדוש ברוך הוא נפש ישראל, מאי חזית דנפשך חביבה לו מנפשו, כמו שפירש רש"י, אבל אם לא מוחל חברו על ממונו, י"ל דגם בממונו אינו רשאי להציל, עכ"ל.

ורק דרוצה להציל עצמו ע"י אבר חברו, דהוי רק דין פיקו"נ, בזה ליכא היתר דפיקו"נ, אלא דוקא בממון חברו מותר להציל עצמו וישלם אח"כ, אבל באבר חברו אסור להציל עצמו.

ומדברי הרמב"ם מבואר, שאפילו ב-ג' עבירות שצריך למסור עליהם את הנפש, יש חילוק בין אונס לריפוי, שאם אנסוהו ועבר, אע"פ שנקרא רשע, אינו נענש, ובנתרפא בהם, נענש

(ז) והרי כך יוצא גם מדברי הרמב"ם (פ"ה מהל' יסודי התורה הל' ד-ו), שיש חילוק בין אונס לרפואה, דהיינו, שמי שנאנס על שלוש עבירות החמורות ועבר ולא נהרג, אף על פי שחילל את השם, מ"מ אינו נענש על עצם העבירות, הואיל והוא אנוס. ואילו בעבר ונתרפא ע"י אחת משלוש העבירות, אין בזה פטור אונס, ונענש (שם בהלכה ו). ועמדו בזה המפרשים, וביארו ע"פ החילוק הנ"ל, שריפוי אינו נחשב אונס, מפני שהיתר רפואה במקום איסור נלמד מן הפסוק של "וחי בהם" (ויקרא יח, ה), ובשלוש העבירות שלא נאמר פטור זה אין היתר להתרפא באיסור. משא"כ בנאנס ע"י אחרים, שההיתר נלמד מן הפסוק של "ולנערה לא תעשה דבר" (דברים כב, כו), והיינו שאין עונשים על מה שנעשה באונס, בזה פסק הרמב"ם, שהנאנס אפילו ב-ג' עבירות, אינו נענש.

רבא היה צריך להגיע לסברת מאי חזית, כדי לאסור להרוג את חברו מחמת אונס, וקשה מכאן על שיטת רש"י, שאפילו ממון חברו אסור לקחת להצלה, שאם כן, היה לו לרבא לומר שאין היתר כלל לפגוע בחברו (ח) ועפ"י יסוד זה, אפשר לתרץ את שיטת רש"י בב"ק (דף ס:), שסובר שאסור להציל עצמו בממון חברו. וקשה עליו, שהרי בגמרא בפסחים (כה:): מסופר, שהיה

שהרי אין זה מ-ג' עבירות. ולכאורה דברי רבא, זה סתירה לשיטת רש"י בב"ק (ס:), שסובר שאסור להציל עצמו בממון חבירו?! ויש לומר, כיון שהוא אנוס על המעשה עצמו, לכן גם רש"י מסכים שמותר. ויש לומר עוד, ששם אינו מעשה גמור של הוצאת כסף, אלא ע"י שחותם בשקר נגרם נזק לשני, ואפשר שאז גם רש"י מודה שמותר, ע"כ ממה שכתב לי הרב ליברמן.

לשיטות שחייב להיכנס לספק סכנה כדי להציל את חבירו, פשיטא שצריך למסור את כל ממוןו (א) וכמו כן, לשיטות שחייב אדם להכניס עצמו בספק סכנה כדי להציל לחבירו (עיין בספר שאילת החיים סימן יז. שהארכנו בזה), לכאורה ג"כ חייב לתת כל ממוןו. אבל לפוטרים (שהובאו שם), יש להסתפק אם בכ"ז חייב ליתן כל ממוןו.

אמנם מפירוש המשניות להרמב"ם מדוייק, שאי"צ לתת יותר מחומש לפדיון שבויים, למרות שיש בזה 'לא תעמוד', וכן פסק הגריש"א, שרק על עבירה בקום ועשה חייב למסור כל ממוןו

(ב) וכתב בחדרי דעה (יו"ד סימן רמט ס"א), שמדוייק בפירוש המשניות להרמב"ם (בריש פאה), שאין מחוייב לתת יותר מחומש לפדיון שבויים. והוסיף, שזה ניחא רק לשיטת הפמ"ג (או"ח סימן תרנו), שבלא תעשה שאין בו מעשה, לא מחוייב ליתן כל ממוןו, וא"כ גם בלאו של "לא תעמוד על דם רעך", אין צריך, וכן דעת הגריש"א [הובא בספר וחי אחיך עמך (בענף יח, ס"ק א, בעמוד עא), וכן בספר נשמת אברהם (ח"ה עמוד קנב), וע"ע מש"כ הגריש"א זצ"ל בקובץ קול התורה (מג עמוד רלב)]. גם בספר הליכות אליהו (להגאון ר' אליהו פיינשטיין מפרוזנא סימן לג) כתב, שברמב"ם בפירוש

ולכאורה, מהגמרא הזאת יש ראייה לשיטת ההגהות מרדכי, שמותר לקצוץ אברו של השני אם גוי מכריחו לך. שהרי הגמרא אומרת, שרק ליטול נפש של חבירו אסור, כיון שחביבה נפש מישראל, ומוכח מזה שאם מכריחו רק על אבר מותר כיון שאינו נפש.

ויש ליישב, שכל שיטת רש"י נאמרה רק לגבי הלוקח ממון מיוזמתו לרפואתו, אבל אם גוי אונסו לך, מותר, ולכן הוצרך רבא לומר, שבגלל סברת מאי חזית, אין להרוג אפילו במקרה של אונס גוי

(ט) אולם לפי הנ"ל יתורץ, כי כל מה שאסור לדעת רש"י הוא רק לחטוף כסף מחבירו בשביל להציל את עצמו, או כדי לשרוף את הגדישים של יהודים שהסתתרו בתוכם פלשתים, וכמו הגמרא בב"ק (שם), שאז לוקח מרצונו גדיש של חבירו ומשתמש איתו לצורך פיקו"נ, אבל כאשר נאנס על עיקר המעשה - שגוי מכריח אותו לחתוך אבר של חבירו באונס מיתה, נמצא שאינו גונב ומזיק את אברו של חבירו מרצונו, אלא הוא אנוס בדבר, ואונס רחמנא פטריה, ולכן חידש רבא, שכיון שעובר עבירה של שפיכת דמים, אסור, אפילו אם הוא אנוס בדבר.

ולכן מבואר בגמרא, שמותר לחתום שקר כדי להינצל, כיון שגם רש"י מודה שכשאונסים אדם על מעשה מסויים מותר לעשותו אם אינו מ-ג' עבירות, ובפרט שאינו מוציא ממון ממש, וכל שיטת רש"י היא רק שאסור להציל עצמו בממון חבירו מיוזמתו, כגון לרפואה

(י) ועפ"ז מובנת הגמרא (כתובות יט.), שרב חסדא אומר בדעת רבי מאיר, שעדים שאמרו להם: "חיתמו שקר ואל תהרגו", יהרגו ואל יחתמו שקר, ואילו רבא חלק עליו, וסובר שודאי שצריכים לחתום ולא למות,

משום הצלת הנפש, כ"ש שחייב להוציא כל ממונו להציל נפש חברו דכל אשר לו יתן בעד נפשו...". עכ"ל.

החפץ חיים כתב באהבת חסד, שאין עשרו קודם לחיי חברו, ואין הגבלת חומש בהצלת נפשות. אבל הגרשז"א פירש את דברי הח"ח, רק שמותר לתת לכך יותר מחומש, אבל ליכא חיוב

(יד) וכן הח"ח באהבת חסד (ח"ב פרק כ, סעיף ב), כתב, שאין כספך קודם לחיי חברך, ולכו"ע יתן כל ממונו להציל את חברו, וז"ל: "הא דאמרין אל יבזבז אדם על מצוות יותר מחומש, נראה דמיירי באופן שאינו נוגע לפיקוח נפש ממש, אבל אם נוגע לפיקוח נפש ממש, כגון שהשבוי עומד למות, או הרעב יכול לבוא לידי סכנה על ידי רעבוננו, אין שייך בזה שיעור חומש, ולא אמרו בב"מ (סב.) רק דחיי קודמים לחיי חברו, אבל דעושרו קודם לחיי חברו לא מצינו, עכ"ל. אלא שבספר נשמת אברהם (חו"מ סימן תכו ס"ק א) כתב בשם הגרשז"א, שמהח"ח רק נלמד שמותר להוציא יותר מחומש, אבל אין חיוב בדבר. ע"ע במרחשת (ח"א סימן מג).

ולענ"ד יהיה תלוי בפירוש משמעות המילה "מוטב" בדברי בן פטורא, שהרי כך לשונו של ב"פ: "מוטב שישתו שניהם וימותו, ואל יראה אחד מהם במיתתו של חברו", כלומר, שאם כוונת ב"פ שחייב לתת לחברו חצי מהמים, ועל זה חלק ר"ע וסבר שאינו חייב. ובא הח"ח ואמר שכל דברי ר"ע הם רק לגבי חיי ממש, אבל לגבי כספו יודה ר"ע לב"פ, וא"כ ייצא שחייב לתת כל ממונו כדי להציל את חברו. אבל אם הלשון "מוטב" משמעותה היא שרק ראוי לעשות כן, ועל זה בא ר"ע ואמר שלא, אין לך רשות לוותר על חייך כדי להציל את

המשניות (תחילת פאה) כתוב, כשאדם יראה שבויים חייב לפדותם, אבל אם יצטרך לתת להם יותר מן החומש יתן רק חמישית ויסתלק מלתת עוד, אף שמבואר ברמב"ם (הלכות מעשר עני פ"ז), שפדיון שבויים הוא בכלל פיקוח נפש.

ולפי דברי החדרי דעה (הנ"ל), ייצא שלשיטות שמחייבות לתת כל ממונו גם על לאו שאין בו מעשה (והובאה מחלוקת זו בהגהות רעק"א על השו"ע (על יו"ד סימן קנז ס"א), וראה עוד במקורות שהובאו לעיל), יצטרך לתת כל ממונו להצלת נפשות. וכן תלה זאת הפתחי תשובה (יורה דעה סימן רנב ס"ק ד), שכתב לגבי החיוב לתת ממונו לפדות שבויים, וז"ל: "מ"ש הב"י שם ראייה לזה, דהרי המעלים עיניו מפדיון שבויים עובר על 'לא תעמוד על דם רעך', והרי כתב באו"ח (סוף סימן תרנו), דבמצוות לא תעשה חייב ליתן כל ממונו עיי"ש, לאו ראייה היא, לפמ"ש לעיל (סימן קנז ס"ק ד) בשם הפמ"ג, ותשובות חוות יאיר (סימן קלט), דדוקא בלא תעשה שיש בו מעשה עיי"ש".

הגר"א וייס כתב, שנטיית הלב היא, שחייב להוציא כל ממונו להצלת נפשות, שהרי הצלת נפשות דוחה שבת, למרות שצריך ליתן כל ממונו כדי שלא לחלל שבת

(יג) כתב הגאון רבי אשר וייס שליט"א (מנחת אשר בראשית עמוד רמט), וז"ל: "והנה נטיית הלב הברורה, דעל הצלת נפשות צריך להוציא כל ממונו, דהלא מצוה זו דוחה כל התורה כולה, והלא מחללין שבת להציל את הנפש, אף שצריך לבזבז כל הונו שלא לחלל את השבת. ולשיטת מקצת הפוסקים צריך ליכנס לספק סכנה כדי להציל חברו, וק"ו הדברים, ומה אם ספק סכנה נדחית

לומר שאין זה פיקו"נ ממש, דאינו ברור שיבוא לידי כך אלא קרוב ומעולל לבוא לזה".] ודלא כבית שמואל באבהע"ז (סימן פ, ס"ק יב), שכתב שאין צריך לסבול כדי להציל חיי חבירו (עיין לקמן סימן יז, שהארכנו בדבריו).

מצינו עוד פוסקים שס"ל כן

יז) ומצינו עוד שיטות שצריך להוציא כל ממונו, בשו"ת זרע אמת (ח"ב סוס"י נא, הובא בדרכי תשובה יו"ד סימן קנז ס"ק נז), וכן צידד בהגהות המהר"ם יפה בפתיחה לשו"ת המהר"ח או"ז (סימן רמד), ובאג"מ (יו"ד ח"ב סימן קעד ענף ד). וע"ע בשו"ת הרשב"א (ח"ד סימן יז), רא"ש ומאירי, וגליוני הש"ס (סנהדרין עג.), שו"ת מהר"י וייל (סימן קנז), שו"ע הגר"ז (נזקי גוף ס"ז), כלי חמדה (פרשת ויצא עמוד קצ).

אמנם גם לשיטת הנצי"ב, כתב בספר משנת פיקו"נ שיש גבול לדבר, שהרי מצינו בגמ' בסנהדרין, שאין אשה צריכה לפגום משפחתה לצורך הצלה, וכ"ש שאי"צ להינשא למי שאינה חפצה בו

יח) ובכל אופן גם להעמק שאלה, דן במשנת פיקו"נ (סימן נה סעיף ח), אם אין גבול לדבר, וכגון בסנהדרין (עה.) שלא צריכה לבזות עצמה ומשפחתה ולעמוד לפני ערומה, וכ"ש שאין צריכה להינשא למי שאינה חפצה בו, וכגון ליכנס למאסר עולם כדי להציל את חבירו, וע"ע במחלוקת הרדב"ז והרקאנטי שהובא לעיל.

אמנם יתכן ששם שאני, כיון שאותו שנסתכן אשם בסכנתו

יט) אולם לפי שנתבאר לקמן בשם השלמת חיים, ליכא ראייה מסנהדרין (עה.), כי שאני התם, שהוא גרם לזה שהעלה לבו טינא.

חברך, ולפי"ז דברי הח"ח יתפרשו שלגבי כספך כן אתה רשאי לוותר עליהם כדי להציל את חיי חברך. ועיין לעיל בשער ב, פרק א, סעיף ח, שמצינו בש"ס הרבה מקומות שהלשון 'מוטב' מתפרש כחובה ממש, ומאידיך הרבה מקומות שמתפרש כמידת חסידות בלבד.

שיטת היעב"ץ, שחייב ליתן כל ממונו להצלת נפשות, וישאיר לעצמו כדי חייו בלבד. וכן משמע מלשון רש"י, שצריך לחזור על כל צדדין להצלת חבירו

טו) ונראה מלשון שו"ת שאילת יעב"ץ (חלק א סו"ס ג), שחייב לתת כל ממונו להצלת חבירו, וז"ל: "ועוד נ"ל, דכשיש עניים עטופים ברעב שיש לחוש שימותו ברעבון, אפילו מי שאין לו אלא כדי פרנסתו, צריך לחלק להם מה שבידו, ולא ישאיר לעצמו רק כדי חייו, עד שיגיע למקום שישראל מצויים שיפרנסוהו, אף שיצטרך לחזור על הפתחים, ואפילו לר"ע שלימד חיך קודמין לחיי חברך, דוק ותשכח".

ולכאורה יש ראייה לשיטתו מלשון רש"י בסנהדרין (עג.), שכתב: "לא תעמוד על דם רעך, לא תעמוד על עצמך משמע, אלא חזור על כל צדדין שלא יאבד דם רעך". וא"כ בכלל "כל צדדין", לתת כל ממונו.

כן היא דעת הנצי"ב, ולמד מרש"י שצריך לקבל על עצמו כל מיני צער להצלת חבירו, ורק בפדיון שבויים שהסכנה מסופקת, כתב הרמב"ם שאי"צ ליתן כל ממונו

טז) ובהעמק שאלה (פרשת שלח סימן קכט אות ד),

למד מרש"י עוד יותר מזה, שחייב אדם לקבל על עצמו כל צער שבעולם כדי להציל לחבירו, וא"כ כ"ש שצריך לתת כל ממונו [ולגבי דברי הרמב"ם (בפירושו לפאה הנ"ל), תירץ בהעמק שאילה (שאילתא לח): "וצריך

כדי להציל את חברו ממוות, וטעמו הוא, שהרי כתב הראב"ד (מובא בר"ן על הרי"ף סוכה טז. בדפי הרי"ף, ובב"י או"ח סימן תרנה), דלכן אין צריך לבזבז על מצוות עשה יותר מחומש, שלא יבא לידי עוני, והעוני נחשב כמיתה. אמנם על מצוות לא תעשה אסור לעבור נגד השי"ת, והוא חייב למסור כל אשר לו, אבל לעבור על התורה בשב ואל תעשה, יש לומר כיון שהעוני נחשב כמיתה קצת, לכן פטור.

מהיד רמה יש לדייק, שאין צריך למסור כל ממונו להצלת חברו

כא ועיין עוד ביד רמה (בסנהדרין שם), שאין צריך לתת כל ממונו להצלת חברו, כיון שכתב, דרק אם יש לחבירו כסף להחזיר לו מחוייב להוציא ממונו, ואח"כ יחזיר לו. ואילו לשיטות שמחוייב להוציא כל ממונו, ה"ה אם אין לו כסף להחזיר, חייב בהצלתו, והחוב רובץ עליו, ויחזיר כשיהיה לו, ולא אמרינן דכיוון דכעת אין לו, נפטר מחיוב ההצלה. עיין בזה במהרש"ם (הנ"ל), ובשו"ת בית יהודה (יו"ד סימן מז), וכן בשו"ת מהרשד"ם (יו"ד סימן כד), שד"ח (מערכת האל"ף סימן טז), שו"ת משנה הלכות (ח"ו סימן שכד).

ועיין ב'שלמת חיים' (סימן תרעב), דגם לשיטות שצריך להוציא כל ממונו להצלת חברו, היינו דווקא כשחבירו לא פשע ולא מידי, אבל אם יתן האדם לתאוות הממון לשלוט בו, ויקנא הרבה בממון חברו, עד שיעלה ליבו טינא (כסנהדרין עה.), ויחלה ויהיה במצב מסוכן, אין צריך ליתן לו. ולכאורה לפי דבריו יוצא שאם אדם לא הביא את זה על עצמו, תהיה אשה רווקה וטהורה, צריכה לדבר איתו מאחורי הגדר וכו'... ובנשואה בכל

דעת המהרש"ם לדייק מרש"י, שאין הגבלת חומש בהצלת נפשות. אמנם כתב, שליתן כל רכוש פטור, כיון שעני חשוב כמת, וחיינו קודמים לחיי חברו (כ) וכן הוכיח בשו"ת מהרש"ם (חלק ה סימן נד),

שכתב: "מה שנסתפק השואל אי מחוייב לבזבז כל ממונו בשביל הצלת חברו, הנה מפרש"י (סנהדרין עג. ד"ה קמ"ל), משמע לכאורה דמחוייב, דפירש שם בהא דקאמר אי מהתם (מ'והשבתו לו' דגבי אבידה) הו"א הני מילי בנפשיה, אבל מיטרח ומוגר אגורי לא, קמ"ל דלא תעמוד על עצמך משמע, אלא חזור על כל צדדין שלא יאבד דם רעך... קמ"ל דעובר על הלאו ד'לא תעמוד על דם רעך', דעל ל"ת, גם להפוסקים דבשו"ת אינו מחוייב לבזבז כל ממונו, מ"מ עד חומש מחוייב לבזבז, ועכ"ח דעל בזבז חומש אי"צ ללימוד מלאו ד'לא תעמוד', דהרי בל"ז יש בזה עשה דגלי קרא בנערה המאורסה דניתן להצילו בנפשו, ה"ה הכא, וכמ"ש התוספות (שם, ד"ה 'להצילו'), ואי משום דלוקמיה בלאו, הרי גם אי נלמד מאבידה איכא לאו ד'לא תוכל להתעלם', ולוקמיה בלאווי יתירי א"א לומר, כיון דאין לוקין עליו, וכמ"ש המנ"ח (שם), ולכן פרש"י דכוונת הגמרא הוא, משום דמשמעות הקרא מוכח כן, ומן המשמעות מוכח דצריך לבזבז כל ממונו המחוייב לחזור על כל צדדין" [והובא המהרש"ם במנחת שלמה (ח"א סימן ז, ד"ה 'ואף שהלכות'), וכתב שם: "לצורך הצלת אדם ממיתה חייב אדם לבזבז כל ממונו, ראה במהרש"ם (ח"ה סימן נד), ועכ"פ עד חומש חייבין ודאי לכו"ע ומעשים בכל יום שגם שומרי תורה לא זהירי בהכי", וע"ע במנח"ש (ח"ב סימן פו אות ד)]. ובכ"ז צידד שם המהרש"ם, דאין אדם חייב להוציא כל רכושו

"ל, דתלוי לפי אחוזי הסבירות שעני זה יחזיר את ההלוואה, דאם סיכויים רבים שיחזיר, א"כ י"ל שהעשיר לא היה מוכן לוותר על חומש ממונו והעיקר לא להלוות לו, ולכן מחוייב להלוות לו כל ממונו. אבל אם יש רק סיכוי קטן שיחזיר את ההלוואה, א"כ העשיר היה מעדיף שיפסיד חומש מנכסיו, והעיקר לא להלוות לו כל ממונו, א"כ לא מחוייב להלוות לו כל ממונו. ובכל אופן לכו"ע מחוייב להלוות לו חומש ממונו לצורך הצלת נפשו.

כתב האג"מ, שחייבים להוציא הון רב, כדי להאריך חיי שעה של יהודי

כד) לגבי הוצאת ממונו לצורך הארכת חיי שעה של חבירו, עיין בשו"ת אגרות משה (יורה דעה חלק ד סימן נד), שכתב: "ובדבר שאלתך, במקרה שבית החולים או איזה מדינה יתחילו להחשיב כמתים גם חולים שלדינא הם חיים [א.ה. עיין בתחילת התשובה שם, שדן האם 'מוות מוחי' נחשב כמוות ע"פ ההלכה, וע"ע במה שכתב בזה ביו"ד (ח"ג סימן קלב)], ומשום כך יחייבו את הרופא שמטפל בחולה זה, לצוות שיסלקו החולה ממכשירי ההנשמה, אם חייב הרופא להתנגד לכך, ולא לצוות לאחיות לעשות כן. הנה מעצם הדין, נחשב צווי כזה כחד עברא דנהרא, ואינו אסור בלפני עיור שגורם לאחיות לעבור איסור, שהרי גם בלעדי הרופא הישראל המטפל בחולה יש עוד רופאים... ומ"מ, עדיף שיסלק עצמו מהטיפול בחולה, וישאר ביד בית החולים לצוות כרצונם. אבל במקרה שהחולה יהודי מחוייב הרופא, וה"ה שאר יהודים, לעשות כל שביכולתם להצילו, אף שרק מצילים אותו לכמה ימים, שהרי כבר הוא כגוסס

אופן אסור, כי זה אבזרייהו דג"ע, ואמנם צ"ע שהרי גם היא יכולה להתגרש ולהציל אותו.

וראייה לדבריו, משיטת ר"ש בגמ' בכתובות, שנפסקה להלכה

כב) וראיה לדבריו, מצינו בגמרא (כתובות סז:): "ר"ש אומר: יש לו ואינו רוצה להתפרנס - אין נזקקין לו", ופירש הר"ן (כט: בדפי הרי"ף): "ואם ימות ימות". וכדעת ר"ש נפסק בשולחן ערוך (יורה דעה סימן רנג סעיף י): "עשיר המרעיב עצמו, ועינו צרה בממונו שלא יאכל ממנו, אין משגיחין בו". ועוד, דאפילו ת"ק שם בגמרא חולק רק מסיבה צדדית, דכיון שאפשר לחזור ולגבות ממנו, נחשב כהלוואה. וא"כ נמצא שנחלקו ר"ש ות"ק, אם יש להלוות למי שמסכן עצמו דלא כדין. ולכאורה באופן שנותנים לאדם צדקה, והוא במזיד שורף את זה, ועכשיו מבקש שוב כסף, אז גם ת"ק יודה שהאדם הביא את זה על עצמו, ולא צריך לדאוג לו. שהרי אין את הסיבה הצדדית, שהרי אין לו כסף להחזיר. ואמנם יש לדחות, שהגמ' דיברה באופן שכעת ממש יש לו אפשרות לפתור את הבעיה שלו, כלומר שיקח מהכסף שיש לו. אבל אדם ששרף, ואח"כ מגיע לבקש שוב, סו"ס כעת אין לו שום אפשרות לפתור את הבעיה של עצמו, ואולי בכה"ג אפילו ר"ש יודה לת"ק שצריך לעזור לו.

לשיטות שאי"צ להוציא כל ממונו להצלת חבירו, הוא הדין שאי"צ להלוות לו יותר מחומש, אם יש רק סבירות נמוכה שיחזיר

כג) ויש לעיין, עני הנזקק לצדקה לצורך פיקו"נ, לשיטות שאין מחייבות לתת לו כל ממונו אלא רק חומש, האם לפחות מחוייב להלוות כל ממונו. ולכאורה

אף שלא הוי כמת ממש לדינא. וגם אם על ידי הצלה זו יתחייב הרופא להוציא הון רב [א.ה. לכאורה נראה בדבריו שאין צריך לתת כל ממונו], לשלם עבור המשכת מכשירי ההנשמה ושאר הטיפולים, מחוייב לעשות כך, וכפי הגדרים של הארכת חיי שעה [וע"ע במה שכתב בזה ביו"ד ח"א סימן רכ"ג, ויו"ד ח"ב סימן קע"ד ענף ד' ד"ה ולפי הטעם]. ואם יהיה איבה מחמת הוראה זו, שצריך להשתדל רק בהצלת יהודים, מחוייבים לעשות כך גם לגויים, "עכ"ל האג"מ.

הגר"מ שטרנבוך הסתפק, האם יש ליתן כל ממונו להצלת חיי שעה. ולכאורה לפי הח"ח אין לחלק בזה, כמו לעניין דחיית שבת

(כה) וע"ע בשו"ת תשובות והנהגות (חלק ג, סימן שסו): "סיפר לי הגר"י ווינברג ז"ל, שבגיטו בודפסט פירסם האדמו"ר מבעלזא, הקדוש רבי אהרן רוקח זצ"ל, שיהודי חייב לתת כל ממונו להציל אחר. ואחיו הגאון רבי מרדכי מבילגרייא זצ"ל, הדפיס בגיטו בסטנציל נימוקים ע"פ הלכה להוראה זאת, והתפעל כשראה הדברים מנימוקיו וביאוריו, וחבל על דאבדין ולא משתכחין. ולא זכינו להכרעתו, אם גם לחיי שעה חייבין כל אחד להוציא כל ממונו להציל", עכ"ל.

ולענ"ד לכאורה אין חילוק בין חיי שעה לחיי עולם (כמו שאין חילוק לגבי ההיתר לחלל שבת בעבורו), ולדעת הח"ח וסיעתו, יצטרך ליתן כל ממונו גם להארכת רק חיי שעה של חבירו.

דעת מרן הגר"ח"ק, כהפוסקים המחייבים להוציא כל ממונו להצלת נפשות

(כו) ועיין במה שהוסיף על זה במשנת פקו"נ (סימן נה בהערה 79 שבס"ק ד): "ובדרשתו של הגה"צ

מבילגורייא שנאמרה בבודאפעשט בשנת תש"ד, באמצע שנות הזעם הגדול (ונדפסה שם בחוברת דרך צדיקים), פירסם פסק הלכה בשם אחיו הגדול קדוש ה' האדמו"ר מהר"א מבעלזא זצוקלה"ה, שאע"פ שאמרו חכמינו אל יבזבו יותר מחומש, מחוייב אדם לפזר כל הונו להצלת נפשות, ואפילו אם יתן איש כל הון ביתו, עדיין לא יצא ידי חובתו, ומחוייב עוד להשתדל ולחזור על הפתחים ולדפוק על בתי נדיבים, עיי"ש באורך... וכן כתב לי רבנו הגר"ח קנייבסקי שליט"א, 'דלכאורה צריך ליתן כל ממונו'. שו"ר בשו"ת החתם סופר (חו"מ סימן קעז), דבלאו ד'לא תעמוד על דם רעך' צריך ליתן כל ממונו".

אע"פ שכתב החת"ס, שאין ציבור חייבים ליתן כל ממונם לפדיון שבויים, שמא ימותו חלקם ברעב, יתכן שכל זה כשהסכנה מסופקת, אבל להצלה מסכנה וודאית, גם הציבור חייבים ליתן כל ממונם

(כז) [ממשיך המשנת פקו"נ]: "אולם הוסיף, דכל זאת היינו ליחיד, דאף כשיתן כל ממונו אין חשש שאח"כ ימות ברעב אלא הציבור יפרנסו, אולם על הציבור, לא נאמר שיתנו כל ממונם לפדות השבוי, שהרי יש בזה סכנת נפשות שימותו חלק מהם ברעב [א.ה. וכדבריו מציינו גם בספר מור וקציעה (סימן שכט ס"ק ז)]. אמנם לפי"ז, יש להתבונן בהא דמהר"א מבעלזא פירסם בשנות הזעם שחייבים ליתן כל ממונו להצלת הנפשות, והתם היה זה הוראה לכלל הציבור שיעשו כולם כן, ולכאורה זה דלא כהחתם סופר! אכן יתכן לחלק, דבמקום שיש לפנינו סכנת נפשות 'ודאי', חייבים להצילם אף שיש בזה 'חשש' דסכנה של חרפת רעב, והחתם סופר מיירי במקום דיש רק חשש סכנה

רשאי לקחת ממנו בכח, להציל את עצמו, וכיון דאינו חייב לתת את ה-50 שלו, לחבירו, צריך להיות שגם חבירו אסור לקחת לו בכח, ולהציל את עצמו, וכ"ש שלא יהיה רשאי לחבול בו וכו' [ושמעתי מהרב כפיר כרמון הי"ו שצריך לומר ששניהם חייבים לתת את החמישים, ולכן גם יכול לקחת לשני, וכעין הדין של כל דאלים גבר].

אין חיוב ליתן כל ממונו להצלת חבירו, אם ההצלה מסופקת

ל במקרה שספק אם יועיל פעולת הצלתו את חבירו, נראה שלכו"ע לא יצטרך ליתן כל ממונו, והוא מכ"ש מדברי התשובות והנהגות (ח"ג סימן שסו) שהובא לעיל, ואכן כך כתב שם בסוף הסימן: "ולפי דברינו לעיל, שמספק אין מחייבין אותו להוציא ממון רב, מסתברא שמאחרים ודאי אין לדרוש, וכעין זה בשו"ע (אבן העזר סימן ד סעי' לד), בספק ישראל ספק עכו"ם, חייבין להצילו, אבל לעניין ממון, אין מצווין להחיותו מספק. ויש לומר, שבהצלה ודאי או שעכ"פ רובם ניצולים, שהוא חייב בכה"ג לדאוג לחייו, גם כל בית ישראל חייבין, אבל בספק, שלדברינו אין מחייבין אותו, ולא כופין אותו בגופו או ממנו, אם משתוקק שיעשו פעולה זאת שאולי יחיה בכך, חייבין לעזור לו מדין צדקה, ואין לך צדקה כמוהו".

דהשבוי, ובזה הציבור לא צריך ליתן כל ממונו, דעי"ז יש גם להם חשש סכנת רעב, ועיין, "עכ"ל.

לכאורה, כל הדין שיכול ראובן להציל עצמו בכל ממונו של שמעון, הוא במקרה ששמעון חייב בכך, אבל אם יכנס מכך לסכנה שלכן פטור מזה, גם ראובן לא יוכל להציל עצמו, וצ"ע

בכ לכאורה נראה שבמקום שהוא לא חייב לתת כל ממונו, וכגון שאם יתן כל ממונו יכנס לסכנת פיקו"נ בעצמו, א"כ גם לחבירו יהיה אסור להציל את עצמו בגזלת ממונו, כי כל הדין המבואר בב"ק (ס:) בדעת תוספות, שאפשר להציל עצמו בממון חבירו, הוא רק מכיון שגם חבירו היה צריך לתת ממונו ולהצילו, כפי שנתבאר בספר שאילת החיים (בשער ג, סימן לט אות ז), ע"פ מה שייסד בשו"ת הרשב"א, עיי"ש. אכן לשיטות שלא מחוייב לתת כל ממונו אלא רק חומש, יש לעיין בזה, הכיצד יכול להציל את עצמו בכל ממונו של חבירו, והרי גם חבירו לא היה צריך לתת כל ממונו, וצ"ע.

וכן כתב בספר משנת פקוח נפש, שאסור ליקח מחבירו בכח, את מה שאינו חייב ליתן להצלתו

כט כעין זה עיין בהוספות למשנת פקו"נ (סימן נה אות ו ס"ק ה), שכתב: "ויש לעיין, בעכו"ם שרוצה להרוג לשני אנשים, ומי שיתן לו כופר נפשו מאה זוז, יפטרנו, ולכאו"א יש רק 50, דבמצב זה, הרי שניהם ימותו, א"כ שרי לכל אחד לגזול 50 מחבירו, דמותר להציל נפשו בממון חבירו, וצ"ע האם מותר לו לחבול בחבירו או להכותו ולדוחפו, כדי שיזכה הוא בממון דחבירו ולא חבירו בממון דידיה". וכתב שם (בס"ק ו), שהרי נתבאר, דבדבר שאינו חייב לתת מעצמו לחבירו, גם חבירו אינו

דינים העולים:

- א. המבזבז אל יבזבז יותר מחומש, ואפילו על מצוה עוברת (ס"ק א).
- ב. בלא תעשה צריך ליתן כל ממונו קודם שיעבור (ס"ק א).
- ג. נחלקו הפוסקים בלאו שאין בו מעשה, אם חייב לבזבז כל ממונו כדי שלא יעבור עליו (ס"ק ב וס"ק יא).
- ד. רבים הפוסקים שצריך ליתן כל ממונו בשביל להציל יהודי ממיתה ח"ו (ס"ק ג וס"ק י"א-טז).
- ה. שנים שהולכים במדבר, ולאחד יש מים בשביל כמה ימים עד שיצא מן המדבר, יכול להשאיר המים אצלו, ואינו צריך לתיתם לחבירו (ס"ק ג).
- ו. אם יש לו הצלה בטוחה שיכול להציל את חבירו - אין לו להימנע מלהציל את חבירו מחשש שמא יחסר לו בעתיד (ס"ק ג).
- ז. יש שסברו, שצריך לוותר על אברו בשביל להציל חיים של יהודי אחר, אולם להלכה פוסקים שאין צריך (ס"ק ד).
- ח. יש שפסקו, שאם גוי מכריחו באיום מיתה לקצוץ אברו של יהודי אחר, מותר לעשות כן (ס"ק ד).
- ט. אסור לחתוך אבר של חבירו בלי הסכמתו כדי להתרפאות עי"ז - אע"פ שאם לא יעשה כן ימות (ס"ק ה).
- י. מותר לחתום על שקר אם גוי מאיים עליו באיום מיתה ח"ו (ס"ק י).
- יא. יש שכתב, שצריך לקבל כל צער כדי להציל לחבירו (ס"ק טז), אולם בגמרא כתוב שאין אשה צריכה לבזות עצמה ומשפחתה כדי לרפאות אדם, אע"פ שהוא פיקו"נ (ס"ק יח), ובוודאי שאם גרם לזה, אין צריכים לקבל בזיונות וצער (ס"ק יט).
- יב. עשיר המרעיב עצמו, אין נותנים לו ממעות צדקה, ואם ימות ימות (ס"ק כב).
- יג. לשיטות הסוברים, שאין צריך להוציא יותר מחומש בשביל להציל את חבירו, יש לדון האם חייב להלוות לו כל ממונו. ומסתבר שתלוי לפי מה שבטוח שיחזיר לו את כספו (ס"ק כג).
- יד. חייב להוציא ממון רב כדי להאריך חיי חולה (ס"ק כד).
- טו. אין חיוב על ציבור להוציא כל ממונם, כדי להציל יהודי ממיתה, כשיש לחשוש שכמה ימותו מרעב ח"ו. ואולי במקום סכנת נפשות וודאית צריך להוציא כל ממונם, וצ"ע (ס"ק כז).
- טז. שני שבויים שהולכים להרוג את שניהם ח"ו, ויש לשניהם יחד מספיק כסף בשביל לפדות אחד מהם, אסור לאחד לחטוף את הכסף מחבירו כדי להציל את עצמו (ס"ק כט).
- יז. חולה המסופק אם יתרפא, אינו חייב להוציא כל ממונו בשביל זה, ואין כופין אחרים ליתן לו, אבל אם נותנים מרצונם, אין לך צדקה גדולה מזו (ס"ק ל).